

דרושה התגייסות בסדר גודל לאומי

שאול אריאלי

20:00, 09 בפברואר 2023

עקוב

הקיטוב בחברה הישראלית בימים אלה הוא החריף והמסוכן ביותר בתולדות מדינת ישראל. המשך הצעדים לביצוע ההפיכה המשטרית צפוי לטלטל את ישראל ולהוביל לתגובות ולהתפתחויות שליליות ביותר בתחומי הביטחון, הכלכלה, היחסים המדיניים ומערכת המשפט. אלה צפויות להסלים את האיומים הפנימיים והחברתיים בישראל ולהטיל צל כבד על תדמיתה, משטרה ומעמדה במשפחת העמים. העמקת השסעים בחברה תביא — עם או בלי מלחמת אזרחים אלימה — לקריסת המדינה שאנחנו מכירים כיום ולהולדתה של מדינה שונה בהרכבה, בכלכלתה, במעמדה ובחוסנה הלאומי.

המחנה הדמוקרטי-ליברלי יאלץ להתמודד עם שימוש גובר והולך של הממשלה במנגנוני השליטה התודעתית דרך התקשורת, מערכת החינוך ומוקדי הידע, שיופעלו נגד המחאה ולשם החלשת מנגנוני הביקורת הציבורית. תהליך האסקפיזם וההתכנסות פנימה ב"גטו" התל-אביבי, שאיפיון את המחנה הזה בשנים האחרונות, עלול להתחלף בהגירה משמעותית לחו"ל, בעיקר של צעירים מבטיחים שהם בעלי הון חברתי וכלכלי, אשר תשפיע עמוקות על איכות ורמת החיים בישראל.

מידת נחישותו וכוחו של המחנה הדמוקרטי-ליברלי להציל את המדינה מהתהליכים הנ"ל עדיין אינה ידועה. הוא אינו יכול לבסס את מאבקו על המחויבות של 150 אלף הישראלים שהשתתפו בהפגנות בשבועות האחרונים בתל אביב, בירושלים, בחיפה, בבאר שבע, בהרצליה, במוזיעין ועוד. הוא חייב לערוך התארגנות עמוקה ומקיפה שתוביל להקמת "ממשלה של החברה האזרחית", שחבריה יבואו מארגונים שונים של החברה האזרחית ותקציבה ימומן על ידי אילי הון ישראלים השותפים למאבק.

"ממשלה" זו תהיה מחויבת לפתח ראייה רחבה וארוכת טווח ולגבש תוכניות בהתאם — שני דברים שפוליטיקאים מכהנים אינם מחויבים להם ואף עלולים

להתפשר עליהם באופן שיחבל במאמץ הכולל. אסור לממשלה להסתפק רק בצעדי תגובה בדמות הפגנות, עתירות משפטיות, עצומות וכו', כי אף מלחמה לא הוכרעה מעולם בבלימה בלבד. נדרשים זמן ופעולות כדי לחולל מהפך תודעתי בקרב חלק מהחברה הישראלית.

בנוסף לצעדי התגובה על הממשלה של החברה האזרחית להשקיע לאורך שנים מאמצים להשפיע על דעת הקהל באמצעות חינוך לדמוקרטיה, שאותו יש לכוון לכלל האוכלוסייה, בדגש על צעירים שתכנים אלו הושמטו מתוכניות הלימודים שלהם בבתי הספר. בעניין זה עליה לפעול במשותף עם הציבור המזוהה כימני מבחינה מדינית, אך חרד לדמוקרטיה ואף מבקש היפרדות מהפלסטינים, גם אם במהלכים חד-צדדיים, כפי שהראו לא מעט סקרים בשנים האחרונות. אישוש לכך ראינו בהפגנות האחרונות ובהתארגנויות שונות של אנשי ימין נגד ההפיכה המשטרית.

במאבק על דעת הקהל יעמדו בפני המחאה שלושה אתגרים מרכזיים: האחד, יצירת בסיס משותף לשיח עובדתי. ראשית, על ידי מאבק בבורות (ולא בבורים). יורגן הברמאס כתב בספרו "שינוי מבני חדש של המרחב הציבורי והפוליטיקה הדיונית" (2022), כי "הרס המרחב הציבורי ביטא את עצמו בכך שבשביל כמעט מחצית מהאוכלוסייה, תוכן תקשורתי כבר לא ניתן להמרה לעובדות תקפות הניתנות לביקורת... הדבר המהותי לעיוותו הנרחב של המרחב הציבורי הפוליטי אינו היערמותן של חדשות כזב, אלא המצב שבו מנקודת מבטם של המעורבים, כלל אין זה אפשרי לאפיין חדשות כזב ככאלה" (מתוך מאמר של איתמר בן עמי, "הארץ", 30.11.22). כלומר, אם בעבר הסתכם השסע בין ימין לשמאל בחוסר הסכמה ערכי, כיום נכון יותר לומר שימנים ושמאלנים חיים בעולמות של מציאות שונה וחוקים שונים.

כך למשל בסקר שנערך ב-2018 נמצא כי 69% מהמורים בבתי הספר בישראל אינם יודעים מה קרה בכ"ט בנובמבר 1947 ("הגל החדש"); סקר שנערך ב-2016 מצא כי 40% מהיהודים בישראל לא ידעו מיהו מחמוד עבאס, ו-20% מהם חשבו שמדובר במנהיג חמאס (המכללה האקדמית אוננו); 55% מהדתיים מאמינים שיגאל עמיר לא רצח את יצחק רבין ("מעריב", 2015), ולפי סקר באוניברסיטת חיפה, 40.5% מהערבים בישראל בטוחים שהשוואה לא התרחשה (2009).

אין מדובר באתגר קל בגלל המגמות הקיימות כיום ברוב מדינות העולם המפותח, ובכלל זה ישראל, כפי שמתארים מייקל ריץ' וג'ניפר קאוונה ממכון ראנד בספרם ("Truth Decay 2020): אנשים נוטים פחות לקבל עובדות וניתוח עובדתי של נתונים; מיטשטש ההבדל בין דעה לעובדה; ניסיון אישי ודעה פרטית הולכים ותופסים מקום חשוב יותר מאשר העובדות; יש ירידה באמון במקורות שנחשבו בעבר מהימנים. ככל שאנשים קרובים יותר לקצוות פוליטיים, כך הם פחות פתוחים לשקול את הראיות המוצגות בפניהם. לכן תיזרש במאבק הזה הזנה עקבית ושיטתית של מידע וידע על ידי בני סמכא רבים מקבוצות חברתיות שונות, בכל ערוצי התקשורת, כולל ברשתות החברתיות (לרבות בניית ערוצים חדשים), מתוך כוונה להחזיר את ההכרה בעולם משותף — עולם שבעבר שני המחנות קיבלו את קיומו העובדתי כבסיס לוויכוח ענייני.

במקביל, על החברה האזרחית לבנות מערכת להענשת מחוללי הפייק ניוז, ובראשם הפוליטיקאים. יש להוקיע אותם ולהדיר אותם מהמרחב הציבורי בכל מקום שניתן לעשות זאת. "דעיכת האמת היא האיום הקיומי של זמננו", כתבו ריץ' וקאוונה. הפגיעה המתמשכת של הפייק ניוז מונעת את קיומו של שיח ענייני ועובדתי, הנדרש יותר מכל לקיומה של הדמוקרטיה.

מחקר שנערך ב-2020 הראה כי חדשות מזב מתפשטות בטוויטר פי שישה מהר יותר מאשר חדשות אמת. לכן המלחמה על האמת צריכה להתחולל בכל הרשתות והערוצים וכל הזמן. הרולד פינטר, בנאומו לרגל קבלת פרס נובל לספרות ב-2005, אמר כי "החיפוש אחר האמת לא יכול להיפסק לעולם. אי אפשר להשהות אותו, ואי אפשר לדחותו. יש להתמודד אתו, מיד, בו ברגע... השפה הפוליטית, כפי שהפוליטיקאים משתמשים בה, אינה מגיעה אל המחוזות האלה (של האמת, ש"א), שכן מרבית הפוליטיקאים, על פי הראיות שבידנו, אינם מעוניינים באמת אלא בהשגת כוח ובשימורו. כדי לשמר את הכוח, הכרחי שהציבור יישאר בבורות, ויחיה תוך אי־ידיעת האמת, אפילו האמת שנוגעת לחייו שלו. אנחנו מוקפים אפוא במארג עצום של שקרים שממנו אנחנו ניזונים".

האתגר השני הוא להפנים את התובנה כי לכל קבוצה בחברה הישראלית יש מערכת מושגית שונה ביחס לאירועים שנתפשים בעיני כל אחד מהמחנות כאובייקטיבים במהותם. למשל, בניית עיירות הפיתוח נתפשת על ידי צד אחד כקליטת עלייה, פיזור אוכלוסין, הפרחת הנגב ועוד, בעוד שהצד השני רואה בה הרחקה מכוונת ממרכזי העשייה וההשכלה, הסללה לפריפריה ועוד. יש לאתר את הפוטנציאל של מובילי השינוי בקרב הקבוצות השונות של החברה

הישראלית. להכשיר אותם, לממן אותם, לבנות מרכזי העשרה וידע לערכים דמוקרטיים וליברליים, ולהבטיח כי השיח בקרבם יתנהל בתחילה בעולם המושגים הבסיסי והמוכר של כל קבוצה בהובלת המנהיגים שצמחו בה.

האתגר השלישי הוא בניית אתוס ישראלי חדש: לחשוף את מרכיבי הבדיה ולחדד את גרעין האמת במיתוסים המקיימים את אתוס הסכסוך, החל מ"עם ללא ארץ הגיע לארץ ללא עם", דרך "מעטים מול רבים" ועד "אין פרטנר". ביחס לאתוס המשיחי-הלאומני הרואה במדינת ישראל "אתחלתא דה גאולה" לקראת ביאת המשיח וכינון מלכות דוד ובית המקדש, יש לקיים כלשונה את צוואתו של יצחק רבין: "נגד תפישתם הבסיסית, הנוגדת את בסיסה הדמוקרטי של ישראל, היה הכרח להיאבק מאבק אידיאי, החושף את המשמעות האמיתית של עמדות הגוש (גוש אמונים, ש"א) ודרכי פעולתו" ("פנקס שירות", 1979). יש לשקם ולחזק את אתוס השוויון, שעיקרו שוויון אזרחי במדינה דמוקרטית בעלת מאפיינים יהודיים לאומיים ולא דתיים, והכרה בזכויות הלאומיות של שני העמים החיים בין הירדן לים בהתאם להחלטות הבינלאומיות.

ערוץ הפעולה השלישי, אחרי מהלכי תגובה והשפעה על דעת הקהל, צריך להתכוון ולהתכונן ליום של ניצחון בבחירות ולהעמיד שלושה גורמי יסוד לביצוע הדמוקרטיה הליברלית: ראשית, הצעה לחוקה ברוח דמוקרטית-ליברלית. שנית, תוכנית ליישוב הסכסוך עם הפלסטינים. למדנו כי ההמשך הטבעי של ה"סטטוס קוו" אינו מדינה אחת ואינו שתי מדינות, אלא כאוס ומלחמת אזרחים. לאחר הכרעה בין שתי אפשרויות היסוד באמצעות משאל עם יש להיערך ברמה הלאומית לחלופה הנבחרת. שלישית, צדק חברתי. תוכנית אב לחידוש ימיה של ישראל כמדינה רווחה המבטיחה את צמצום הפערים בין המרכז לפריפריה בכל התחומים: גיאוגרפיה, חברה, השכלה ועוד.

אין מדובר בתוכנית של כדור אחרון בקנה. אם המחנה הדמוקרטי-ליברלי חפץ חיים ושואף למדינה כרוחו, עליו להתגייס למאמץ בסדר גודל לאומי במסגרת תהליך ארוך טווח. בין היתר משום שחשיפה מהירה של האמת בפני אלה שהאמינו שנים רבות בשקר עלולה למוטט אותם נפשית ולגרום להם "לשפוך את התינוק עם מי האמבט", מתוך מחשבה שתם הסיפור חסר התקדים בהיסטוריה האנושית של תקומתה והצלחתה של מדינת ישראל.

ד"ר אריאלי (אל"מ במיל') הוא מומחה לסכסוך הישראלי-פלסטיני. בשנה שעברה ראה אור ספרו "ככה בדיוק קרה?!"

